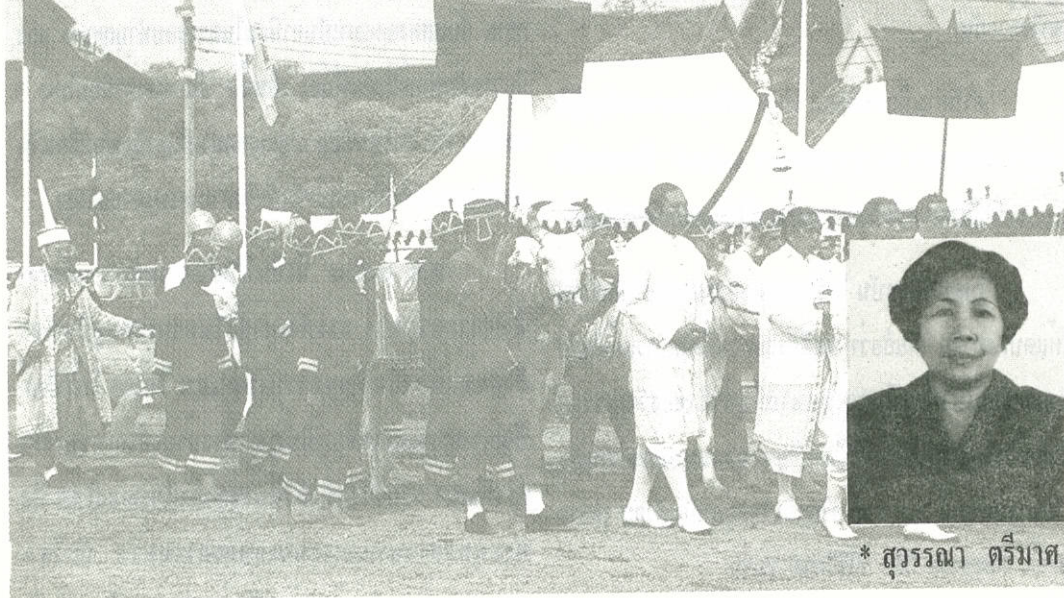

ประเพณีเพื่อความเจริญงอกงาม

* สุวรรณา ตรีมาศ

ความเชื่อต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมาจนกลาย
เป็นประเพณี เกิดจากความต้องการของคนในหมู่เหล่า
ที่ปรารถนาจะรักษาไว้ บางประเพณีอยู่ได้เพราะคนส่วน
ใหญ่เชื่อว่า ถ้าละเลยไม่ปฏิบัติจะเกิดความเดือดร้อน
ไม่เป็นสุข เพราะเป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่
ครั้ง ปู่ ย่า ตา ยาย แต่ก็มีจารีตประเพณีบางอย่างที่
ต้องสูญสลายไป เพราะผู้คนไม่เห็นประโยชน์และ
ความจำเป็น บางประเพณีก็ขัดต่อสิทธิมนุษยชน เช่น
ประเพณีฮินดู หรือลัทธิ "สตี" ที่บังคับให้สตรีเฒ่าเข้า
กองไฟตามสามีผู้วายชนม์ ประเพณีจะอยู่ได้ต้องมีการ

ดัดแปลงให้เหมาะสม มีทั้งของเก่าและของใหม่
ควบคู่กันไป ชาติที่เจริญมักจะรักษาจารีตประเพณีให้
ดำรงไว้นานเท่านั้น เพราะจารีตประเพณีเป็นเครื่อง-
หมายของชาติ เตือนให้คนในชาติรู้สำนึกว่าเราเป็น
ชนชาติเดียวกัน มีจารีตประเพณีอย่างเดียวกัน

ไทยเป็นชาติดึกสิกรรม ราษฎรส่วนใหญ่เป็นชาวนา
อาชีพนี้ขึ้นอยู่กับดิน ฟ้า อากาศ หากปีใดเกิดความแห้งแล้ง
ฝนไม่ตกตามฤดูกาล ราษฎรจะได้รับความเดือดร้อนไม่มีข้าว
ประทังชีวิต ราษฎรก็พากันมานบนบานศาลกล่าว ขอให้ฝนตกลง
มา เพราะฝน คือ ตัวนำความเจริญงอกงาม พืชขอฝนจึงเกิด

ขึ้นตามภาคต่าง ๆ มาตั้งแต่สมัยโบราณ อาทิ การแห่นางแมว พิธีปั้นเมฆ และพิธีจุดขี้ไฟ เป็นต้น บางพิธีก็เลิกกันไป บางพิธีก็ยังคงอยู่ ส่วนพิธีหลวงที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนตราบเท่าทุกวันนี้ ก็คือ พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงบ้างตามกาลเวลา ก็เป็นเพียงเล็กน้อย แต่มีจุดมุ่งหมายตรงกัน เพื่อให้เกิดความเจริญอุดมคั่งพืชผลและสวัสดิมงคลต่อไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน เพราะพระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นประธานในพระราชพิธีนี้

หนังสือพระราชพิธี ๑๒ เดือน พระราช-
นิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๕ มีคำอธิบายถึงพิธีแรกนาขวัญไว้ดังนี้

" การแรกนาที่ต้องเป็นธุระของผู้ซึ่งเป็นใหญ่ใน
แผ่นดินเป็นธรรมเนียมมาแต่โบราณ เช่น ในเมืองจีน สี่พันปี
ล่วงมาแล้ว พระเจ้าแผ่นดินก็ทรงลงไถนาเองเป็นคราวแรก
พระมหากษัตริย์ของไทย ส่วนจดหมายเรื่องราวอันใดในประเทศ
สยาม ที่มีปรากฏอยู่ในการแรกนาก็มีอยู่เสมอเป็นนิตย์ไม่มี
เวลาเว้นว่าง ต้องการซึ่งผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินลงมือทำเอง
เช่นนี้ ก็เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่ราษฎรหันมาใหม่ใจหมั่นในการที่
จะทำนา เพราะเป็นสิ่งสำคัญที่จะได้อาศัยเลี้ยงชีวิตทั่วหน้า
เป็นต้นเหตุของความคั่งมั่นและความเจริญใหญ่โตแห่ง
พระนครทั้งปวง "

พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

สมัยสุโขทัยจัดให้มีพระราชพิธีจรดพระนังคัล ใน
วันที่มีฤกษ์ดีที่สุดในเดือน ๖ ตามตำราท้าวศรีจุฬาลักษณ์
พระราชพิธีนี้มีชื่อว่า พระราชพิธีไพศาชจรดพระนังคัล
มีพิธีพราหมณ์บูชาเทวดาก่อนเริ่มพิธีแรกนาขวัญ พระ-

มหากษัตริย์เสด็จมาในพระราชพิธี พร้อมด้วยพระบรมวงศา-
นวงศ์และข้าราชการบริวาร ทรงแต่งตั้ง ออกญาพลเทพย์
เป็นพระยาแรกนาพร้อมด้วยผู้ช่วยสองคน คือ พระศรี-
มโหสถ และพระวรินทร์เสรษฐี ออกญาพลเทพย์หรือ
พระยาพลเทพย์ แต่งตัวเต็มยศเยี่ยงกษัตริย์ ถือโลทองเทียม
ด้วยโคสุภราช พระศรีมโหสถแต่งตัวเป็นพราหมณ์ถือเอา
โลเงิน เทียมด้วยพระโคเสวต-พระพร พระวรินทร์เสรษฐี
แต่งตัวเป็นคหบดีถือเอาโลดรีเทียมด้วยโคกระวิน เมื่อได้
เวลาอันเป็นอุดมฤกษ์ พระยาแรกนาจรดพระนังคัลเวียนซ้าย
ไปขวา ตามด้วยโลโทของพระศรีมโหสถและโลดรีของ
พระวรินทร์เสรษฐีตามลำดับ ขณะจรดพระนังคัลบรรดา
ชีพราหมณ์ก็โปรยข้าวดอก ดอกไม้ เป่าสังข์ และตีบัณเฑาะว์
(กลองเล็กที่มีสองหน้า ใช้ประกอบพิธีพราหมณ์) เดินนำหน้า
ขุนบริบูรณ์ธัญญาและนักการนาหลวงถือกระบี่เข้าหว่านธัญพืช
ตามรอยไถ จรดพระนังคัลจนครบสามรอบ ครั้นเสร็จการ
ไถหว่านแล้ว ก็ปลดพระโคทั้งหมดมากินของเลี้ยงท้ายที่มีอยู่ ๕
สิ่งด้วยกัน คือ ข้าว ถั่ว งา หนุ่ย และน้ำ ถ้าพระโคกินอย่างใด
อย่างหนึ่ง ก็มีคำทำนายตามตำราไตรเวท หลังพระราชพิธีก็มี
มหรสพฉลองกันอย่างสนุกสนาน

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา พระมหากษัตริย์ไม่เสด็จมา
ในพระราชพิธี เพราะทรงจำศีลเป็นเวลา ๓ วัน เพื่อให้เกิด
บุญญาภิภาพ พระมหากษัตริย์ไม่เสด็จ แต่ทรงแต่งตั้งนางเทพีเป็น
ผู้แทนพระองค์มาร่วมในพิธี จากหนังสือคำให้การชาวกรุงเก่า
กล่าวว่า พระเจ้าแผ่นดินทรงโปรดให้พระจันทกุมาร ทำหน้าที่
ที่พระยาแรกนา โดยมีพระพลเทพเป็นผู้ช่วย ในวันพิธีจะมี
ขบวนแห่เกียรดิยศ อัญเชิญนางเทพีซึ่งเป็นผู้แทนของ
พระมหากษัตริย์ให้ขึ้นบนเสลี่ยงเงินเพื่อไปร่วมพิธีที่ตำบลวัดผ้าขาว

เมื่อได้เวลาอันเป็นอุดมฤกษ์ พระจันทกุมารถือคันไถเอกรเทียมด้วยพระโคสุภราช ส่วนพระพลเทพเสนาบดีคือไถโทเทียมด้วยโคกระวิน เมื่อพระจันทกุมารและพระพลเทพจรดพระนังคัลจนครบสามรอบ แล้วนางเทพีก็ลงมือหว่านข้าวเปลือก หลังพิธีหว่านก็ปลดพระโคสุภราชมากินของเสี้ยหาย ซึ่งได้แก่ น้ำ ถั่ว งา และข้าวเปลือก เมื่อพระโคกินสิ่งใดก็มีคำทำนายทายทักต่าง ๆ ตามคำรา

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ มีพิธีสงฆ์ก่อนวันพระราชพิธี ๑ วัน เรียกว่า พระราชพิธีพืชมงคล มีการสวดมนต์เย็นและเลี้ยงพระเช้า ๑๑ รูป เพื่อทำขวัญพืชพันธุ์ต่าง ๆ เช่น ข้าว-เหนียว ข้าวเจ้า เมล็ดน้ำเต้า ถั่ว งา เมล็ดแตงต่าง ๆ ข้าว-โพด ข้าวฟ่าง ลูกเดือย เป็นต้น พระราชพิธีนี้จึงมีชื่อว่า พระราชพิธีพืชมงคลและจรดพระนังคัล มีพิธีสองวัน วันแรกเป็นพิธีสงฆ์ วันต่อมาเป็นพิธีพราหมณ์

ในสมัยรัชกาลปัจจุบัน ยังคงรักษาพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญไว้ตลอดมา แม้ว่าจะมีฝนหลวงหรือฝนพระราชทานแก้ม่างท้องที่ที่แห้งแล้งตามพระราชดำริก็ตาม ปัจจุบันนี้ตำแหน่งขุนนางหมดไป ผู้ทำหน้าที่พระยาแรกนา คืออธิบดีกรมการข้าว ส่วนนางเทพีทั้ง ๔ ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการกระทรวงเกษตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ จะเสด็จมาในพระราชพิธีทุกปีเพื่อเป็นสวัสดิมงคล

เวลาประมาณ ๐๙.๐๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เสด็จมาถึงบริเวณท้องสนามหลวง ทรงประทับบนพลับพลา ทรงเจิมขวัญพระยาแรกนาและนางเทพีทั้ง ๔ เมื่อได้อุดมฤกษ์พระยาแรกนา นางเทพีทั้ง ๔ พร้อมด้วยพราหมณ์ราชบัณฑิต

จะออกจากโรงพิธี พระยาแรกนาหิบบัวเสี้ยหาย มีผ้าหน้ากว้าง ๔ คืบ ๕ คืบ และ ๖ คืบ ตามลำดับ เมื่อหิบบินไถขึ้นมาก็จะมีคำทำนาย ถ้าหากว่าพระยาแรกนาหิบบัวผ้าหน้ากว้าง ๖ คืบ จะมีคำทำนายว่า ปีนี้น้ำน้อย เป็นต้น พระยาแรกนา เจิมขวัญพระโคแล้ว จรดพระนังคัลไถคะไปโดยสามรอบ เสร็จแล้วไถแปรโดยกว้างสามรอบ แล้วจึงหิบบัวจากหางของนางเทพีทั้ง ๔ หว่านลงไป เมื่อหว่านแล้วพราหมณ์ นำพระโคมากินของเสี้ยหาย ซึ่งได้แก่ ข้าวเปลือก ข้าวโพด ถั่ว งา หญ้า เหล้าและน้ำ เป็นต้น เมื่อพระโคกินสิ่งใดจะมีคำทำนาย เช่น พระโคดื่มเหล้า ก็ทำนายว่าจะมีการติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้น เมื่อเสร็จพิธีประชาชนก็จะวิ่งกรูกันมาเก็บพืชที่หว่านในพิธี สำหรับเกษตรกรจะนำไปผสมพันธุ์บ้าง เพื่อให้เกิดความเจริญงอกงาม ประชาชนทั่วไปจะนำไปใส่ในถุงเงิน เพื่อให้เงินงอกเงย ประชาชนทั่วไปสนใจพระราชพิธีนี้มาก ทุก ๆ ปีจะมาร่วมด้วยอย่างเนืองแน่น

วันประกอบพระราชพิธีเป็นวันหยุดราชการ ตรงกับวันที่มีฤกษ์ดีที่สุดของเดือนหก หรือเดือนพฤษภาคม เรียกว่าวันพืชมงคล มีการประดับธงชาติโดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นต้นมา

สำหรับพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จพระราชดำเนินแทนพระองค์ ไปในการพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ณ พลับพลาที่ประทับบริเวณมณฑลพิธีท้องสนามหลวง เมื่อเวลา ๐๘.๒๗ น. ในวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ เพื่อทรงเป็นองค์ประธานในงานพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ และโปรดเกล้าให้นายสมหมาย สรกุล ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

เป็นพระยาแรกนา และจากการที่พรหมณ์นำของเสี่ยงทาย ๗ สิ่ง ซึ่งได้แก่ ข้าวเปลือก ข้าวโพด ถั่วเขียว งา เหล้า น้ำและหญ้า มาให้พระโค คือ พระโคธนูและพระโคโรจน์ กินปรากฏว่า พระโคทั้งสองกินหญ้าอ่อนและเหล้า

นายรุ่งเรื่อง อิศรางกูร ณ อยุธยา รองปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กล่าวรายงานคำทำนายของ ไทรหลง มีใจความว่า " การที่พระโคกินหญ้าและเหล้า น้ำท่า จะสมบูรณ์พอสมควร พร้อมด้วยธัญญาหาร ผลาหาร ภักษาหาร และมังสาหารจะอุดมสมบูรณ์ การคมนาคมจะสะดวกขึ้น การค้าขายกับต่างประเทศจะดีขึ้น ทำให้เศรษฐกิจรุ่งเรือง " สำหรับผลการทำนายการเสี่ยงทายผ่าน พระยาแรกนาหยิบได้ผ้า ๔ คืบ พยากรณ์ว่า " น้ำจะมาก นานในที่

ดอนจะได้ผลบริบูรณ์ นาในที่ลุ่มจะเสียหายบ้าง ได้ผลไม่เต็มที่ "

พิธีแห่นางแมว

เมื่อมีความแห้งแล้งเกิดขึ้น ชาวบ้านจะทำพิธีขอฝน พิธีนี้มีในภาคกลาง เพราะเป็นภาคที่ปลูกข้าวมากที่สุด ก่อนจะทำพิธีแห่ ชาวบ้านจะประชุมกันแล้วแจ้งต่อ ๆ กันว่า จะจัดการแห่นางแมวขึ้นในวันใด ขอให้ทุกคนร่วมมือด้วย

นางแมว คือ แมวเพศเมียที่ถูกสมมติให้เป็นสัญลักษณ์แห่งความแห้งแล้ง การเลือกเอาแมวมาเข้าพิธีก็เพราะแมวเป็นสัตว์ที่เกลียดน้ำ ชาวบ้านเอาแมวใส่ชะลอมหรือตะกร้าที่ค่อนข้างมืดซิด แล้วเอาไม้คานสอดเดินหาบไปตามบ้าน โดยจะแวะที่บ้านผู้หลักผู้ใหญ่ เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

บทร้องแห่นางแมว

บทเพลงที่ ๑

"นางแมวเอ๋ย ขอพำขอฝน ขอน้ำนาค รดหัวนางแมว ขอเบี่ยงขอข้าว ขอค่าจ้างทาบนางแมวมา"

บทเพลงที่ ๒

"แมวขาวกินปลาอย่าง แมวด่างกินปลาแห้ง หน่น้ำหน่น้ำแล้งฝนตกลงมา"

บทเพลงที่ ๓

"นางแมวเจ้าก็ร้องเบ๊ว ๆ นางแมวผูกใหม่ แมวเล็กแมวใหญ่ แมวดำบดตลอด หางกุดหางคอด ตาบอดหางยาว"

บทเพลงที่ ๔

"นางแมวเอ๋ย มาร้องแจ้ว ๆ นางแมวขอไก่ ขอไม้ได้ ร้องให้ขอฝน ขอน้ำนาค รดแมวขี้ที่ แมวขี้ดี มีแก้วยันดา ออกมาเดือนหก ฝนตกทุกที มาปิ่นนี้ ไม่มีฝนเลย พ่อตา ลูกเขย นอนเกยหน้าผาก พ่อหม้ายลูกมาก มั่นยากเพราะข้าว คนหนุ่มคนสาว คนเต้าหัวลง พาเด็กน้อย มาเล่นนางแมว มาร้องแจ้ว ๆ ฝนก็ตกลงมา ฝนก็ตกลงมา "

ก่อน แล้วก็เดินற்ற่องรำทำเพลงไปจนสุดหมู่บ้าน เมื่อขบวนนางแมวผ่านบ้านผู้ใด เจ้าบ้านจะเอนำสำราญที่ตัวแมว เป็นการไล่ความแห้งแล้งให้หมดไป แล้วก็ให้รางวัลแก่ขบวนเหล่านั้นใหญ่เป็นของกิน บางทีก็เป็นเงินเล็ก ๆ น้อย ๆ เมื่อเสร็จพิธีก็ปล่อยแมวให้เป็นอิสระไป ถ้าฝนยังไม่ตกก็จัดขบวนแห่ขึ้นใหม่ พิธีนี้เลิกกันไป คงเป็นด้วยคนไม่นิยมหรืออาจจะเป็นเพราะว่าเป็นการทรมานสัตว์ แต่บทเพลงแห่งนางแมวยังคงติดปากคนไทยรุ่นเก่า ๆ อยู่ไม่รู้ลืม

พิธีทำบุญบั้งไฟ (หรือบั้งไฟ) ในภาคอีสาน

พิธีทำบุญบั้งไฟในภาคอีสาน เป็นพิธีทำบุญอย่างหนึ่งในเดือน ๖ ถึงเดือน ๘ ขึ้น ๑๔ ค่ำ รวมเป็นเวลา ๓ เดือน ถ้าปีใดเป็นปีอธิกมาส ก็จะทำบุญได้จนถึงขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ ที่สองด้วย งานบุญบั้งไฟแบ่งออกได้เป็นสองประเด็น คือ เรื่องศาสนา มีการบวชนาคและการสงฆ์พระภิกษุในวันวิสาขบูชา ประการหนึ่งและอีกประการหนึ่ง เกี่ยวกับความสนุกสนาน คือ การแห่และจุดบั้งไฟ มูลเหตุที่มีการทำบุญบั้งไฟก็เพื่อบูชาเทวดาเพื่อให้ฝนตกตามฤดูกาล ให้ทำไร่นาอยู่เย็นเป็นสุข คำว่า "เทวดา" ชาวอีสานหมายถึง ผีฟ้าและผีชั้นผู้ดี มีตำนานเล่าว่า พระพรหมกับพระยานาคเป็นเพื่อนรักกัน ทั้งสองสัญญากันว่าจะส่งข่าวถึงกันปีละครั้ง พอเข้าฤดูฝน พระยานาคก็พ่นไฟขึ้นไปบนสวรรค์เป็นการส่งข่าวว่าสบายดี ส่วนพระพรหมก็จะส่งฝนลงมา เป็นคำตอบว่าอยู่เย็นเป็นสุขดี

การทำบุญบั้งไฟ จะทำกันในเดือน ๖ เดือน ๗ ชาวบ้านเรียกว่า พิธีขอฝน สถานที่ที่ประกอบพิธีทำกันตามวัด สุดแต่จะตกลงกันว่าวัดไหน มีการเลี้ยงพระเช้าและเพล ตอนบ่ายมีการจุดบั้งไฟประกวดประชันกัน การทำบุญบั้งไฟที่

จังหวัดหนองคายจัดขึ้นอย่างใหญ่โต มีการจัดขบวนรถแห่บั้งไฟที่จะไปจุดประกวด และยังมีขบวนแห่คนแต่งกายเป็นพระพรหม พระพิรุณ พระยานาค และนางฟ้า ที่จัดอย่างสวยงาม

บั้งไฟหรือบั้งไฟ คือ ดอกไม้ไฟชนิดหนึ่งที่มีหางยาวมาก ชาวบ้านนำกระบอกที่มีความยาวประมาณ ๒-๓ ฟุต มาอัดด้วยดินปืนให้แน่น ด้านนอกรัดด้วยหวายอย่างแน่นหนา แล้วนำมาสอดสายขวนผูกติดกับลำไม้ไผ่ทั้งต้น ตัวบั้งไฟตกแต่ง ด้วยกระดาษสีต่าง ๆ และที่หัวบั้งไฟนิยมคล้องด้วยพวงมาลัย บั้งไฟที่ประกอบได้ดี เมื่อจุดขวนจะขึ้นได้สูงถึง ๕๐-๖๐ เมตร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความชำนาญของผู้ประดิษฐ์ พระสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ ในภาคอีสานมีความชำนาญทางด้านนี้มาก บั้งไฟที่ชนะการประกวด คือ บั้งไฟที่ขึ้นได้สูงที่สุด บั้งไฟของใครจุดแล้วด้านหรือขึ้นได้ไม่สูง จะเป็นคู่แข่งเลยเหล่าผู้ชนะ นอกจากนั้นยังมีการประกวดบทเห่ซึ่งมีเนื้อเรื่องเป็นคำทาย แต่ไม่ถือสาถิ่น เช่นเดียวกับบทลำตัดในภาคกลาง ก็มีคำทายปะปนบ้างเหมือนกัน ส่วนที่จังหวัดสุโขทัยก็มีพิธีทำบุญบั้งไฟเหมือนกัน ในเดือน ๔ หรือเดือน ๕ ส่วนมากจะจัดที่วัดโพธิ์ไทรเพราะเป็นวัดใหญ่ มีการประกวดบั้งไฟและขบวนแห่บั้งไฟ ที่วัดมีที่วางบั้งไฟ ทำเป็นรูปบันไดตั้งขึ้นไปสูงทีเดียว เมื่อบั้งไฟของใครขึ้นได้สูงที่สุดก็จะมีการโห่ร้อง ตีฆ้อง กลอง กันอย่างครึกโครมสนุกสนาน

พิธีปั้นเมฆ

ถ้าหากปีใดฝนมาล่าช้า ตามข้างทางหรือที่หัวคันนา จะพบรูปปั้นหญิง-ชายตัวแนบชิดกัน ปั้นด้วยดินเหนียวตามไร่นาทั่วไปตามจังหวัดต่าง ๆ หรือใกล้ ๆ กับกรุงเทพฯ

ครั้งหนึ่งก็มีผู้พบรูปปั้นชาย-หญิงที่ ตำบลนาขัน อำเภอมโนบุรี
ประมาณ ๓๐ ปีมาแล้ว ปัจจุบันอาจจะไม่มีใครปั้นอีกแล้ว
หรือถ้ามีผู้ใดพบเห็นก็อย่าคิดว่าเป็นอาจารย์ เพราะเป็นการ
ขอฝนแบบหนึ่ง เรียกว่า การปั้นเมฆ

การปั้นเมฆของชาวไร่ชาวนา ในสมัยโบราณมีแทบ
ทุกจังหวัด สันนิษฐานว่าคงมาจากคติความเชื่อที่ว่า การสมสู่
ของชาย-หญิงบันดาลให้มีการเกิด การเกิด คือ สัญลักษณ์ของ
ความเจริญงอกงาม

รูปปั้นเมฆในหมายรับสั่งเกี่ยวกับพิธีขอฝนหลวงใน
ราวกลางรัชกาลที่ ๕ ก็มีกล่าวไว้ดังนี้

"อนึ่ง โปรดเกล้าฯ ให้พระมหาราชครูไปทำ
พระราชพิธีมหาสุตเมฆพรมศาสตราฯ ที่ทุ่งสัมปอ บ้านฉนวน...
ปั้นเมฆรูปบุรุษ ๑ สตรี ๑..." (เสฐียรโกเศศ ๒๕๒๑ :
๖๗ - ๖๘)

จากจดหมายรับสั่งแสดงว่า พิธีปั้นเมฆนั้นมาจาก
พิธีพราหมณ์เพื่อขอฝน ในสมัยที่การแต่งงานยังเป็นพิธีนิยม
ชาวบ้านก็เอารูปปั้นเมฆมาแห่ไปด้วย รูปปั้นเมฆมีขนาด
ต่าง ๆ กัน เล็กบ้าง ใหญ่บ้าง เป็นรูปยืนก็มี รูปนอนก็มี
บางรูปมีขนาดเท่าตัวคน ผู้ปั้นมิใช่ใครอื่น ส่วนใหญ่ก็เป็น
ลูกหลานชาวนาหรือตัวชาวนาเอง

การละเล่นพื้นเมือง

นอกจากจารีตประเพณีแล้ว การแสดงในท้องถิ่น
หรือการละเล่นพื้นเมือง ก็เป็นส่วนหนึ่งของประเพณีที่นิยมกัน
เฉพาะคนในท้องถิ่นต่าง ๆ มาช้านาน การละเล่นเกิดขึ้นใน
ฤดูกาลหรือในงานรื่นเริงต่าง ๆ เช่น งานโกนจุก บวชนาค
ทอดกฐิน ลอยกระทง เป็นต้น แต่ยังมีการเล่นพื้นเมืองอีก

แบบหนึ่ง ที่มีขึ้นเพื่อผ่อนคลายความเมื่อยล้าของเกษตรกร
และเน้นให้เห็นความสำคัญของการทำไร่ ทำนา ซึ่งเป็นอาชีพ
หลักของคนไทย เช่น เต้นกำรำเคียว เพลงเกี่ยวข้าว และ
ระบำชาวไร่ เป็นต้น ซึ่งเป็นการละเล่นพื้นเมืองของภาคกลาง
ส่วนในภาคอีสานมี แข่งกระดี่ข้าว แข่งสับหน่อไม้ แข่งเก็บ-
ผักหวานและแข่งกะหยัง เป็นต้น ทางภาคเหนือการละเล่นที่
เน้นอาชีพ คือ เพลงคล้องช้าง เพราะชาวนาต้องอาศัยช้าง
ช่วยทำงาน

เต้นกำรำเคียว

คนไทยใกล้ชิดคุ้นเคยกับการปลูกข้าวมาช้านาน
ข้าวเป็นที่มาของพิธีกรรมต่าง ๆ พิธีเกี่ยวกับข้าว มีมาก
กว่าพิธีอื่น ๆ เริ่มตั้งแต่การทำขวัญข้าว การดำ การหว่าน
และการเก็บเกี่ยว นอกจากพิธีต่าง ๆ แล้วยังมีการแสดงของ
แต่ละท้องถิ่น ในภาคกลางมีการละเล่นพื้นเมืองอย่างหนึ่งเรียก
ว่า เต้นกำรำเคียว เป็นการแสดงพื้นเมืองของคนในจังหวัด
สุพรรณบุรี อ่างทอง ชัยนาทและนครสวรรค์ เป็นต้น เพลง-
เต้นกำรำเคียวนั้น นิยมเล่นกันในฤดูเก็บเกี่ยวในระหว่างเดือน
มกราคมถึงกุมภาพันธ์ ในเวลานั้นข้าวในนาจะสุกเหลือง พร้อม
ที่จะเก็บเกี่ยว ชาวนาจะมาช่วยกันเก็บเกี่ยวข้าวในนาของตน
ถ้าหากใครขาดคนเก็บเกี่ยว ก็จะขอแรงจากเพื่อนบ้านให้มา
ช่วย ทุกคนที่ว่างก็จะมาช่วยกันเก็บเกี่ยว เรียกว่า "ลงแขก"
อันเป็นการแสดงออกซึ่งอุปนิสัยที่ดีของคนไทย ที่ชอบเอื้อเฟื้อ
เพื่อแผ้วและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในระหว่างเก็บเกี่ยวหรือ
หลังฤดูเก็บเกี่ยว ชาวนาก็จะมารวมวงสังสรรค์ร้องรำทำ
เพลงกัน โดยมากมักจะเล่นเต้นกำรำเคียว เป็นการเล่นเกี่ยว-
พาราสรีระหว่างชายและหญิง ผู้เล่นทั้งชายและหญิงจะถือ
เคียวมือหนึ่ง และอีกมือหนึ่งถือรวงข้าว ผู้ชายใส่เสื้อม่อฮ่อม

บทรอง

- ชาย มาเกิดเอ๋ย เอ๋ยรา แม่มา มารีมา แม่มา มาเกิด แม่ขุน้อง พี่จะเป็นน้องให้น้องเป็นพี่ ค้อยคะริดคิตคอด น้ำแห้ง น้ำขอด ที่ตรงลิ้นปี มาเกิดนะ แม่มา มารี มา มาเดินกำ ย่ำหญ้า กันในนาเอย (ลูกคู่รับท่าย)
- หญิง มาเกิดมาเอ๋ย เอ๋ยรา แม่มา มารีมาพ่อมา ฝนกระจายปลายนา แลวันน้องจะมาอย่างไรเอ๋ย (ลูกคู่รับท่าย)
- ชาย ไปเกิดนางเอ๋ย เอ๋ยรา แม่ไป ไปรีไปแม่ไป ไปชนนิก กันที่โนบ่า ไปชมพฤษภากันที่โนไพร ไปชม ไปชมชนีผีไพร กันเล่นที่ในดงเอ๋ย (ลูกคู่รับท่าย)
- หญิง ไปเกิดเอ๋ย เอ๋ยรา พ่อไป ไปรีไปพ่อไป น้องเดินขยิกจิกไหล ตามกันพี่ชายไปเอ๋ย (ลูกคู่รับท่าย)
- ชาย เดินกันเกิดนางเอ๋ย เอ๋ยรา แม่เดิน เดินรีเดิน แม่เดินย่างเข้าขันโลก เสียงนกโพระดกมันร้องเกริ่น จะพาหนูน้อง ไปท่องเนิน ชมเล่นให้เพลินใจเอ๋ย (ลูกคู่รับท่าย)
- หญิง เดินกันเกิดเอ๋ย เอ๋ยรา พ่อเดิน เดินรีเดินพ่อเดิน หนทางก็กระหกระเหิน แลวันน้องจะเดินอย่างไรเอ๋ย (ลูกคู่รับท่าย)
- ชาย รำกันเกิดนางเอ๋ย เอ๋ยรา แม่รำ รำรีรำแม่รำ ใส่เสื้อเนื้อดี แม่หมัดสัดดอกค่าน้อยหรือแน่น แม่ข้างรำ แม่เชื้อระบำเก่าเอ๋ย (ลูกคู่รับท่าย)
- หญิง รำกันเกิดนายเอ๋ย เอ๋ยราพ่อรำ รำรีรำพ่อรำ มหาหงส์ลงคำ ค่างคนค่างรำไปเอ๋ย (ลูกคู่รับท่าย)
- ชาย ร่อนกันเกิดนางเอ๋ย เอ๋ยรา แม่ร่อน ร่อนรีร่อน แม่ร่อน (ชะฉ่า ชะฉ่า ซา ซา ๆ ๆ) ร่อนรีร่อน แม่ร่อนรูปร่างเหมือน นางระบำ แม่เอ๋ยข้างรำ แม่คุณข้างร่อน (ข้า รูปร่าง) อ่อนแอ่นแขนอ่อน รูปร่างเหมือนมอญรำเอ๋ย (ลูกคู่รับท่าย)
- หญิง ร่อนกันเกิดเอ๋ย เอ๋ยรา พ่อร่อน ร่อนรีร่อนพ่อร่อน สีนวลอ่อนอ่อน ร่อนแต่ลมบนเอ๋ย (ลูกคู่รับท่าย)
- ชาย บินกันเกิดเอ๋ย เอ๋ยรา แม่บิน บินรีบินแม่บินคืนกระงีบดิน ใครเลยจะบินไปได้อย่างเจ้า ใส่อบขาวขาว รำก่างมเอ๋ย (ลูกคู่รับท่าย)
- หญิง บินกันเกิดนายเอ๋ย เอ๋ยราพ่อบิน บินรีบินพ่อบิน มหาหงส์ทรงศีล บินไปตามลมเอ๋ย ไม่มีเหล่าจะกิน กลับจะบินไม่ไหวเอ๋ย (ลูกคู่รับท่าย)
- ชาย ยักกันเกิดนางเอ๋ย เอ๋ยราแม่ยัก ยักรียักแม่ยัก (โจ๊ะติง ติงทั้ง ติงติงติง วัวชีควาย กระด่ายชีลึง) ยักรียัก แม่ยัก ยักคั่นคิตคิก เอาละว่า ยักลิกคิตคิก ยักคั่นคิตคิก ยักลิกคิตคิก หงษ์ทอง น้องรัก ยักให้หมัดดวงเอ๋ย (ลูกคู่รับท่าย)

- หญิง ยักกันเกิดนายเอย เอยราพ่อยัก ยักหรือยักพ่อยัก ออย่าเข้ามาใกล้หนองน้ก จะโดนเคียวควักตาเอย (ลูกคู่รับท่าย)
- ชาย ย่องกันเกิดนางเอย เอยรา แม่ย่อง ย่องรีย่อง แม่ย่อง บุกดงแกรกแกรก สองมือก็แหวก นัยน์ตาก็มอง (ข้า้บุกดงพบคู่รักก็อึ้ง พวกเรากีย่องยิงเอย (ลูกคู่รับท่าย)
- หญิง ย่องกันเกิดนายเอย เอยรา พ่อย่อง ย่องรีย่อง พ่อย่อง ผุ่งละมั่งกวางทอง ย่องมากินถั่วเอย (ลูกคู่รับท่าย)
- ชาย ย่างกันเกิดนายเอย เอยรา แม่ย่าง ย่างรีย่าง แม่ย่าง ย่างเถิดย่างเถิด แม่ย่าง เจอะเสือพื้ที่จะยิง เจอะกระทิงพื้ที่ย่าง เจอะเสือพื้ที่จะยิง เจอะกระทิงพื้ที่จะย่างไม่ว่าเนื้อเสือ เนื้อช้าง ย่างมาฝากน้องเอย (ลูกคู่รับท่าย)
- หญิง ย่างกันเกิดนายเอย เอยรา พ่อย่าง ย่างรีย่างพ่อย่าง ไม่วาเนื้อเสือเนื้อช้าง ย่างไปฝากเมียเอย (ลูกคู่รับท่าย)
- ชาย แดกกันเกิดนางเอย เอยรา แม่แด แดรีแดแม่แด จะลงที่หนองไหน คัวพื้จะไปหนองนั้นแน่ (ข้า้-จะลง) นกกระสาปลากระแห แดมาติดเอย (ลูกคู่รับท่าย)
- หญิง แดกกันเกิดนายเอย เอยรา พ่อแด แดรีแดพ่อแด นกกระสาปลากระแห แดมาลงหนองเอย (ลูกคู่รับท่าย)
- ชาย ดองกันเกิดนางเอย เอยรา แม่ดอง ดองรีดองแม่ดอง ดองเถิด ดองเถิด แม่ดอง ดองรีดองแม่ดอง ค่อนขยับจับจ้อง ดองให้ลูกนางเอย (ลูกคู่รับท่าย)
- หญิง ดองกันเกิดนายเอย เอยรา พ่อดอง ดองรีดอง พ่อดอง (ชะฉ่า ชะฉ่า ซา ซา ๆ ๆ) ดองรีดอง พ่อดอง กล่าดีก็เข้ามาลอง จะโดนกระของตีเอย (ลูกคู่รับท่าย)

นุงกางเกงขาก๊วย มีผ้าคาดเอว ผู้หญิงนุ่งซิ่นใส่เสื้อแขนกระบอกและสวมงอบ ฝ่ายชายบางที่ก็สวมหมวกสานด้วย

เพลงเกี่ยวข้าว

เพลงเกี่ยวข้าว เป็นการละเล่นพื้นเมืองของคนภาคกลาง ซึ่งนิยมเล่นกันในฤดูเกี่ยวข้าว เป็นการเกี่ยวพาราสีระหว่างชาย-หญิง เนื้อเพลงไพเราะคล้องจองกัน เป็นการ

กระตุ้นให้เกิดความเข้มแข็งในอาชีพ และปลูกฝังความรักและความสามัคคีในหมู่ชนที่มีอาชีพเป็นชาวนา การเล่นเพลงเกี่ยวข้าว มักจะจัดขึ้นที่ลานกว้าง ๆ กลางแจ้ง ในเวลากลางวัน ผู้เล่นแบ่งเป็นสองฝ่าย ชายและหญิง หัวหน้าฝ่ายชายเรียกว่าพ่อเพลง หัวหน้าฝ่ายหญิงเรียกว่าแม่เพลง แต่งกายแบบพื้นเมือง มือหนึ่งถือเคียว อีกมือหนึ่งถือรวงข้าว พ่อเพลงและแม่เพลง จะเริ่มด้วยบทไหว้ครูก่อน หลังจากนั้นก็เล่น

๗
บทรอง

(สร้อย) เดี๋ยเถอะนะเราเดี๋ย อย่ามัวจะงแเลเหลียว เดี๋ยเดี๋ยจะเดี๋ยก้อยเออ

ชาย แม่สร้อยระย้าพี่มาพบเจ้า
พี่หวั่งฝ่ากกายด้วยหมายจะชิด
เมื่ออย่าอ้ายเอียงอย่าเลียงอย่าหลบ
เชิญปราศรัยด้วยไมตรีจิต
อย่ามัวรำไรจงไขวาจา

ในวันเดี๋ยขาวในนา
แม้อยอดชีวิตแม่ขึ้นชีว้า
พี่หวั่งจะคบกับแม่แก้วตา
จะได้ร่วมคิดทำนา
เสียเถิดแม่หน้านวลเออ

หญิง ได้ฟังคำขามาชวนสนทน
ผู้ชายหลายถิ่นมักกับถิ่นมักปล่อน
ถึงคราวจะคอยประจบประแจง
คำหวานเป็นลมคำขมเป็นยา
อย่ามาก่อทวนจะชวนให้อาย

ตัวน้องให้คิดเอียงอาย
ไม่นอนไม่นอนมักกลับมักกลาย
น้องให้ระแวงไม่วาย
ไม่เชื่อวาจาผู้ชาย
ฉันทเกลียดผู้ชายจริงเออ

เพลงแก้กันในเรื่องเกี่ยวพาราสี ขณะร้องก็รำไปด้วยให้เข้าจังหวะ

เพลงชาวไร่

เพลงชาวไร่หรือระบำชาวไร่ เป็นการละเล่นของคนในภาคกลาง เป็นการประคارมด้วยคำคมต่าง ๆ ของชาย-หญิง เนื้อเพลงเริ่มด้วยบทไหว้ครูเป็นการระลึกถึงผู้มีพระคุณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในบทลูกคู่ จะกล่าวถึงสถานที่ต่าง ๆ เช่น ดง-

มะไฟ ดงมะกอก ดงลำไย เป็นต้น คล้ายกับจะบอกให้ทราบ ว่านอกจากข้าวแล้วพืชไร่อย่างอื่น เช่น ผัก ผลไม้ ก็มีตายดินทั่วไป บางคู่ปะทะคารมกันรุนแรงบอกว่า มาจากดงดำแย เป็นต้น นอกจากเพื่อความคล่องจองของกาพย์ กลอน แล้วยังเห็นบันเทิงกันอย่างเผ็ดร้อน ส่วนใหญ่ฝ่ายใช้คารมรุนแรง มักเป็นฝ่ายหญิง แต่ฝ่ายชายก็ไม่ถ้อสาหาทางแก้เกี่ยวไปจนได้

บทร้อง

บทลูกคู่

ระบำบางไทรเล่าเอ๋ย

เออระเหยลอมมา

คงไทรเอ๋ยล่ำไย

ชาย

ยอกรประณมก้มเศศวันทา

คุณบิดมารดาคุณพ่อคุณดิน

แผ่นดินเรานี้มีรูปชวานทอง

ขอเชิญแม่เพื่อนหญิงอย่าได้นิ่งได้นอน

เราช่วยกันทวนไถเราทำไร่ไถงาม

หญิง

ยอกรประณมก้มเศศวันทา

คุณบิดมารดาคุณพ่อคุณดิน

อันเนื้อดินถิ่นทองนี้เป็นของพวกเรา

เพื่อนชายมาวอนไม่ให้นอนไม่ให้นิ่ง

ที่แท้เราชื่นชมเรานิยมกสิกรรม

ระบำของชายบ้านไร่

หงส์เอ๋ยลอมมาไม่ไกลไม่ไกล

หอมหวลอยู่ในคงเอ๋ย

เอื่อนเอ๋ยบูชาคุณครูบาขาวไร่

(คงไทรเอ๋ยล่ำไย)

ที่ให้ทางทำกินพืชผลน้อยใหญ่

พ่อแม่ครอบครัวของท่านจึงจงเอาไว้ให้

อย่ารังเกียจรงอนในอาชีพรไร่

เพื่อดำเนินรอยตามบรรพบุรุษของไทย

เอื่อนเอ๋ยบูชาคุณครูบาขาวไร่

(คงไทรเอ๋ยล่ำไย)

ที่ให้ทางทำกินพืชผลน้อยใหญ่

พ่อแม่ก่อนเก่าท่านได้สะสมไว้

จะดีกว่าเพื่อนหญิงรังเกียจจริงหรือกระไร

ขอเชิญช่วยกันทำไร่ไถงามต่อไป

บรรณานุกรม

จุลจอมเกล้า, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชพิธีสิบสองเดือน. กรุงเทพฯ บรรณาการ ๒๕๑๓

ฉวีวรรณ ดินวงศ์. การละครสำหรับครูประถม. กรุงเทพฯ วัฒนาพานิช ๒๕๒๔

เบญจมาศ พลอินทร์. วรรณคดีขนบธรรมเนียมพระราชมหพิธีสิบสองเดือน. กรุงเทพฯ โอเดียนสโตร์ ๒๕๒๓

เสรีชูโรเศศ. การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน. กรุงเทพฯ เจริญรัตน์การพิมพ์ ๒๕๒๑

สมพงษ์ เกรียงไกรเพชร. ประเพณีไทยโบราณ. กรุงเทพฯ แพร่พิทยา ๒๕๑๕